

Úvodní slovo: Uvědomujeme si, že doba narůstající nejistoty je příležitostí?

Když jsem se připravoval na rozhovor pro toto číslo, odepsal mi Jan Sokol, že v redakci propadáme módní skepsi. Usoudil tak patrně z obsahu výzvy k monotematickému číslu i z obsahu připravovaných otázek, které jsem mu představil. Tato zpětná vazba mě přiměla k reflexi a přesnější artikulaci důvodů, proč jsme si pro první monotematické číslo Sociální pedagogiky vybrali právě problematiku „doby narůstající nejistoty“. Byli jsme inspirováni duchem díla nedávno zesnulého německého sociologa, který je ostatně několikrát citován autory textů v tomto čísle, Ulricha Becka. Pro něho byla doba narůstajících rizik dobou kritickou, tedy (podle etymologie starořeckých slov *krinó*, *krísis*) dobou, v níž stojíme na rozcestí, musíme vybrat správnou cestu a nakonec se po ní vydat. Beck velmi dobře věděl, že proměna světa musí proměnit charakter hrozících rizik, a to v dalším kroku stejně zákonitě musí proměnit i možná řešení.

Díky němu dnes víme, že „kdo hraje s nacionálními kartami, prohrává“. Nikoli proto, že by se náhle národní identity ze dne na den rozpustily, nýbrž proto, že národní identita již neposkytuje zásadní orientační kritéria pro jednání jedinců i celých skupin. Stejně tak díky němu víme, že se charakter rizik proměnil natolik, že si již nevystačíme s řešeními, jež by byly příhodné ještě v polovině 20. století. Současná prekarizace práce a „flexibilizace“ pracovního trhu, o kterých ve své studii píše Ilona Švihlíková (s. 24–34), sice mohou v jistých aspektech připomínat dění 19. století, ale my již nemáme po ruce relativně silné národní státy, které by mohly sehrát roli politického pole, v němž soupeřící zájmy mohou za jistých okolností prosadit zavedení sociálního zákonodárství. Globalizační tendence změnily charakter souboje a současné odbory a levicové vlády mohou sehrát jen marginální roli. Bez kreativní kooperace nejen na úrovni EU, ale na daleko širších projektech se dnes neobejdeme. Vyzývání bezpečí národa, jeho národní ekonomiky a jeho sociálních vrstev nás může dovést leda tak do nějaké nové podoby feudalismu.

Řešením také nemůže být převedení systémů evropského sociálního státu padesátých a šedesátých let na vyšší nadnárodní úroveň. A to i z toho důvodu, na který upozorňuje Naděžda Johanisová (s. 35) ve své odborné reflexi textu Ilony Švihlíkové. Kdyby takový pohyb od národní úrovně k úrovni celoplanetární byl vůbec možný, došlo by jistě k vyčerpání zdrojů naší planety. Řešení celého problému musí překonat styl předešlých řešení, jenž se v naší tradici nabízí. Johanisová píše o neprůmyslové a nepeněžní ekonomice, tedy o cestách, které se po celé 19. a 20. století zdály být zcela neslučitelné s moderní společností, ale dnes jsou přinejmenším ideami, k nimž bychom se měli vážně vrátit.

S rozpadem významu národních států dochází také k významným posunům na úrovni subkultur, jež se vždy vymezovaly vůči kultuře dominantní. Která kultura je ale dnes dominantní, snad vyjma globalizující se kultury spotřebitelů? Navíc kultura konzumerství vše prostupuje způsobem, který koroduje subkultury zevnitř. Co se ještě před čtyřiceti lety zdálo být naprosto nekorumpovatelným undergroundem – např. černošský hip hop, je dnes skvělým byznysem. Subkultury se rozpadají zevnitř, stávají se amorfni a prostupné. Ještě naši rodiče se děsili metalových hrotů na džínových bundách a kalhotách či barevných punkových kohoutů a náušnic v nosu a uších. Dnes se však tyto atributy staly součástí většinové módy, punkové kohouty něžně zkrocené nosí mladí muži v obleku a náušnice vhodné do všech částí těl nabízí tattoo salony na každém rohu. Měli bychom se spíše strachovat, zda současné scény (do nichž podle autorů, které ve svém textu zmiňuje Smolík (s. 36–55) subkultury docházejí) poskytují dostatečně silnou identitní oporu, aby v těchto subkulturách mohli lidé dozrát a stát se dospělými osobnostmi. Možná právě proto tak bezstarostně odkládají svoji dospělost a ve třiceti jsou pak překvapeni, jak „nehostinná“ je skutečnost kolem nich (s. 70–84). I tato proměna může být příčinou, proč musíme náhle vsázet na silné stránky lidí, kteří potřebují naši pomoc a sociální oporu (s. 56–69).

Na jedné straně konzumerství destruuje kultury a subkultury zevnitř, na straně druhé to byla právě konzumní mentalita, která umožnila rozmach ekonomiky v posledních padesáti letech. Tato mentalita spěje přirozeně k honbě za množstvím. Výkon je měřen především kvantitou. Je to paradoxní a pro jednotlivce a celá společenství zcela schizofrenní situace, protože právě ve své činnosti jedinec či společenství narážejí na hranice smysluplnosti zmíněné mentality. Projev tohoto rozdvojení se promítá i do vědeckého provozu. Věda musí být náhle podřízena dohledu „kvality“, která má však zcela protikvalitativní důsledky. Vědec je nucen produkovat své vědecké výsledky a musí jich být samozřejmě co nejvíce – stejně jako panenek Barbie. Není zde sice dostatečný počet konzumentů takto produkovaných nekvalitních informací, ale čert to vem. Publish or perish! Publikuj, nebo padej! Kam tato skutečnost vede, především v sociálních vědách, ukazuje první studie tohoto čísla od Bohuslava Binky (s. 10–23). Jedná se o text navýsost aktuální i pro sociální pedagogiku, neboť ona je chycena do sítě tohoto nerozumného šílenství stejně jako všechny ostatní (nejen) sociální vědy.

V každém případě přichází doba, která od nás bude vyžadovat rozhled, vzdělání, kreativitu a odvahu. Přesně to jsou vlastnosti, jež jsou nutnou výbavou pro to, abychom zvládli kritická období, byli schopni si vybrat správnou cestu a najít zajímavá a funkční řešení. Řešení, která nevyčteme ze starých knih ani si je „nevyčucáme z prstu“. Můžeme si je vydobýt pouze pracovitostí, vzděláním, tvořivostí a odvahou. Doba narůstající nejistoty je velkou příležitostí, abychom jako lidé i jako členové profesní komunity dospěli.

Pro toto číslo byly vedle Bohuslava Binky, Ilony Švihlíkové, Naděždy Johanisové a Jana Sokola osloveni ještě další autoři. Záměrem redakce bylo, aby tito autoři pomohli sociální pedagogice lépe se zorientovat v globální situaci, která se před námi teprve postupně krystalizuje. Oslovili jsme Jana Kellera, abychom se něco dozvěděli o tom, jaké důsledky může mít pro naši společnost mizení středních tříd, a o tom, jaké nebezpečí nového typu feudalizace společnosti nám v Evropě hrozí. Oslovili jsme Pavla Baršu, u něhož jsme chtěli najít zasvěcený komentář na údajné problémy s islámem u nás a případně poznat jeho pohled na českou cestu v problematice přistěhovalectví. Oslovili jsme Marka Hrubce, ředitele Centra globálních studií AV ČR a zároveň rektora East Africa Star University, která má poskytnout vzdělání studentům z postkofliktních a konfliktních oblastí Afriky, aby nám představil sociálně-politické pohyby současného světa optikou, jež je pro českou odbornou obec i českou žurnalistiku netradiční, neboť se snaží nahlédnout celou problematiku z celosvětového pohledu. Všichni tři však museli vzhledem ke svým již existujícím závazkům odmítnout. O to více bychom rádi poděkovali všem autorům, kteří do tohoto čísla přispěli.

Zdá se však, že sociální pedagogové a další možní autoři Sociální pedagogiky výraznou strukturální proměnu naší společnosti necítí. Nabízené texty byly většinou jen volně (a jakoby dodatečně) spojeny s dobou narůstající nejistoty. A spíše se týkaly velice tradičních nebo velice úzce vymezených témat. Jako by se neobjevoval nový typ chudoby a nový typ sociálních vyloučení, jako by nedocházelo k přílivu přistěhovalců do Evropy, jako by nacionalizace společnosti netvořila nebezpečný pandán zmíněného přílivu, jako by nás návrat náboženství do veřejného života nepřekvapoval, jako by nás nemělo znepokojovat, jak primitivně je odsouvána otázka multikulturní společnosti stranou s odůvodněním, že tento koncept selhal, jako by v Evropě byl někdy multikulturní princip skutečně uveden v život. Nabízejí se proto následující otázky: Nemýlila se redakce Sociální pedagogiky, když toto téma vybrala, neboť žádná velká změna, žádná velká kritická rozhodnutí zjevně naši společnost nečekají? Anebo snad redakce příliš předběhla komunitu sociálních pedagogů, která se stále soustředí na své malé problémy a není tyto problémy schopna nahlédnout z globálnější perspektivy? Tyto otázky vytyčují téma, které by mělo být otevřeno a důsledně prodiskutováno. Třeba na stránkách našeho časopisu.